

Лекція №1. **Поняття про психологічну діяльність**

1. Зміст та функції психологічної діяльності

2. Визначення практичної психології, її структури та завдань.

1. Психологія розвивається як частина великої культури, а тому вона підвладна не лише внутрішнім, але й зовнішнім впливам (соціальним, економічним, політичним). Фактично до 40-х років минулого століття сферою застосування психологів виступали лабораторії, інститути та університети. Починаючи з того часу психологія як професія стрімко розширює свої горизонти. Велика кількість фахівців-психологів залучаються до праці у сфері промисловості, у лікарнях, урядових установах, центрах психічного здоров'я, ними зацікавилась армія, правоохоронні органи та спецслужби. Багато психологів почали займатися приватною практикою. Поряд із цим, на території Радянського Союзу сумнозвісною постановою ЦК ВКП(б) «Про педологічні збочення у системі Наркомпросів» (1936 р.) було завдано ніщивного удару по розвитку психології. Однак, деякі дослідники схиляються до того, що певні роботи у цьому напрямку проводились. Для прикладу посилаються на наказ від 21 грудня 1938 року, під грифом «цілком таємно», за підписом Л. П. Берії. Цим наказом була затверджена та почала діяти інструкція щодо медичного огляду та психофізіологічного обстеження кандидатів на службу до органів НКВС. Отож, вітчизняна психологія (як складова колишньої радянської) розвивалася в основному як теоретично-експериментальна наука на відміну від західної психології, що формувалася на основі саме практичних запитів. Аби пересвідчитися в цьому, достатньо порівняти підручники, за якими вчилися психологи у нас та за кордоном. Станові розвитку психології відповідали й завдання підготовки спеціалістів: у нас вони отримували дипломи психолога-дослідника або психолога-викладача.

На сьогодні в Україні професія психолога набула особливої привабливості, а психологічні знання викликають стійкий практичний інтерес. Психологи працюють у освітніх та науково-дослідних закладах, у лікарнях та різних соціальних службах, на виробництві, у правоохоронних органах та у службах з подолання наслідків надзвичайних ситуацій, у сфері реклами та

спорту, у засобах масової інформації. Сфери професійної діяльності психолога можна поділити на три великих групи: психолог-викладач, психолог-дослідник та психолог-практик. Практична психологія – це особливий вид людської діяльності, який не збігається з психологією науковою, має специфічну методологію та підходи до предмета. Специфіка практичної психології зумовлює й відповідні форми, методи та зміст підготовки практикуючих психологів, які відмінні від змісту, форм та методів підготовки психологів-викладачів або психологів-дослідників. Готуючись стати професійним психологом, кожен зробить свій вибір, але обов'язково для успішного функціонування потрібно бути компетентним у своїй професії.

Психолог-викладач займається викладанням психологічних дисциплін, навчає дітей та дорослих основам психологічних знань. У залежності від того, в якому навчальному закладі працює викладач, головними його завданнями є:

- передача психологічних знань, умінь, формування навичок для майбутньої професійної діяльності у студентів-психологів;
- формування психологічної компетентності майбутніх педагогів, юристів, медичних працівників, інших спеціалістів, що необхідна їм для успішного виконання професійних обов'язків;
- формування психологічної компетентності учнів шкіл, гімназій та ліцеїв.

Основні види викладацької діяльності втілюються у життя за допомогою різноманітних методів передачі знань: лекції, семінарські та практичні заняття, підготовка підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій, проведення диспутів, обговорень різних психологічних проблем, організація діяльності психологічних кружків, наукових студентських товариств тощо. У процесі викладацької діяльності психологи використовують різноманітні форми організації навчання.

Форми організації навчання класифікуються за різними критеріями:

за кількістю учнів – індивідуальні форми навчання, мікрогрупові, групові, масові форми навчання;

за місцем навчання – аудиторні форми: заняття в аудиторії, тренінговому класі, кімнаті психоемоційного розвантаження, в лабораторії тощо; позааудиторні форми: екскурсія, самостійна робота;

за дидактичною метою – форми теоретичного навчання (лекція, семінар, гурток, конференція), комбінованого, або змішаного навчання (семінар, консультація, залік, іспит), практичного навчання (практичні заняття у різних видах психодіагностики, психотерапії, психоконсультації тощо).

Психолог-дослідник займається науково-дослідною роботою у обраній галузі психології. Використовуючи різні методи – систематичне спостереження, експеримент, бесіду, анкетування, тестування – вони проводять психологічні дослідження, отримують об'єктивні знання про психічне життя, створюють концепції та теорії, які пояснюють і прогнозують психічні явища. Науковці повинні вміти працювати з літературою; аналізувати та систематизувати наукові факти; планувати, організувати та проводити психологічні дослідження; обробляти, аналізувати, систематизувати і узагальнювати отримані результати, готувати наукові звіти та публікації.

Найчастіше дослідницька діяльність здійснюється у науково-дослідних інститутах, центрах, лабораторіях, де створюються цілі групи з проведення того чи іншого дослідження. Психологічні дослідження є дуже складними за своєю організацією, тому вкрай рідко проводяться одним психологом самостійно. За допомогою різних фондів та грантів створюються тимчасові науково-дослідні колективи для дослідження якоїсь конкретної проблеми.

Наукові дослідження є важливим видом професійної діяльності також у викладачів університетів та інститутів. Сьогодні в Україні діє багато психологічних науково-дослідних установ. До провідних у галузі психології можна віднести: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Поряд з ними активною науково-дослідною діяльністю займається низка відомих вищих навчальних закладів України, зокрема: Київський національний університет імені Тараса Шевченка (загальна психологія, історія психології; психологія праці, інженерна

психологія); Національна академія внутрішніх справ (юридична психологія); Харківський національний університет внутрішніх справ (юридична психологія); Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова МОН України (педагогічна психологія); Національна академія оборони України (психологія діяльності в особливих умовах; психологія праці, інженерна психологія); Університет цивільного захисту МНС України (психологія діяльності в особливих умовах); Національна академія державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (психологія діяльності в особливих умовах; педагогічна психологія); Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова (загальна психологія, історія психології; спеціальна психологія); Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (соціальна і політична психологія); Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки (загальна психологія, історія психології; спеціальна психологія); Харківська медична академія післядипломної освіти МОЗ України (медична психологія), Рівненський державний гуманітарний університет (загальна психологія, вікова та педагогічна психологія, соціальна психологія, практична психологія).

Значну роль у розвитку наукової психології відіграють наукові школи – об'єднання навколо видатного вченого групи психологів-дослідників. Формування наукових шкіл призводить до інтенсифікації наукових досліджень, їх представники активно та енергійно відстоюють свої ідеї та програми, впроваджують у практику результати своїх досліджень.

У психології виникнення різних наукових шкіл обумовлене розмаїттям підходів у дослідженні психічного, наприклад, структурний підхід (В. Вундт), біхевіористичний (Е. Торндайк), психоаналітичний (З. Фрейд), патопсихологічний (Т. Рібо), гуманістичний (А. Маслоу), матеріалістичний (С. Л. Рубінштейн), діяльнісний (О. М. Леонтьєв), генетичний (С. Д. Максименко) тощо.

Основними видами діяльності психолога-дослідника є: творчий аналіз існуючих психологічних теорій та практик застосування психологічних знань; розробка, організація та проведення наукових досліджень; розробка новітніх

методів психологічного дослідження; створення нових теорій, що пояснюють існуючу дійсність, написання наукових праць.

Психолог-практик працює у таких сферах суспільної діяльності як освіта, охорона здоров'я, юриспруденція, виробництво, бізнес, торгівля та реклама, засоби масової інформації, політика та інших. Сьогодні майже кожна солідна організація намагається ввести у свій штат психолога або залучити до співпраці психолога-консультанта, ставлячи перед ними найрізноманітніші завдання.

Основними видами діяльності практичного психолога є: просвітницька та психопрофілактична робота; психологічне консультування; психодіагностика; психокорекція, психотерапія та соціально-психологічна реабілітація. Конкретний вибір та поєднання видів робіт, визначення які з них будуть пріоритетними, залежить від специфіки установи, де працює практичний психолог, та проблем, що будуть ним розв'язуватися.

Отже, зміст психологічної діяльності включає теоретичний і практичний напрямки. Теоретичний напрямок – наукові дослідження, пошук нових діагностичних методів, аналіз наукових праць, створення нових концепцій психологічних досліджень. Практичний напрямок – психологічна допомога: психодіагностика, психологічне консультування, психотерапія, психокорекція, профілактика, профвідбір, профорієнтація, психологічна реабілітація, психологічна експертиза, психологічна адаптація, психологічна прогностика, просвітницька робота.

Основні функції психологічної діяльності: комунікативна, організаторська, прогностична, попереджувально-профілактична, корекційно-реабілітаційна.

2. Спроба побудови цілісної взаємноузгодженої системи уявлень про зміст, форми й методи навчання та формування особистості практикуючого психолога була здійснена під час роботи над концепцією підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації практичних психологів. Особливий внесок здійснили Панок В.Г., Титаренко Т.М., Чепелева Н.В.

Успішне вивчення основ практичної психології буде здійснюватися після того, як будуть засвоєні курси з наукової психології, а саме основи загальної психології, психофізіологія, історія психології, вікова, соціальна, педагогічна психологія та ін. Ці навчальні дисципліни дають систематичні знання про закони виникнення, розвитку та функціонування психіки, про методологію психологічних досліджень, формують уявлення про їхній предмет.

На основі надбань наукової психології стає можливим побудова наступного етапу професійної підготовки практикуючих психологів – формування психологічного світогляду, розуміння особистості не як сукупності психічних рис, функцій та якостей, а як унікальної соціобіологічної полідетермінованої системи, що розвивається у просторі і часі, як індивідуальність.

Між науковою та практичною психологією є різниця. Наукова психологія – це наука про закони й закономірності психічного життя, виникнення та розвитку психіки. Практична психологія – це одна з форм людської духовної практики, що має на меті внесення коректив у структуру та зміст ментального буття людини, її взаємин з навколишнім світом, розглядаючи при цьому особистість з точки зору її індивідуальності як неповторне соціобіологічне явище.

Різниця між науковою та практичною психологією виявляється передусім на рівні підходу до людської особистості. Наукова психологія у реалізації своїх цілей та завдань займається збиранням наукових фактів, установленням зв'язків між окремими явищами та перевіркою надійності віднайдених закономірностей.

Основне завдання практичної психології – допомога людині психологічними засобами, корекція її особистісних рис і структури особистості, соціальних стосунків, розкриття творчого потенціалу, допомога людині у проектуванні її власного життєвого шляху.

Підходи до особистості тут різні: аналітично-статистичний у науковій психології та синтетичний у практичній. Яскраві зразки синтетичного підходу знаходимо у працях В.Вундта, К. Роджерса, К.Г. Юнга. Класичним зразком практикуючого психолога був З.Юнг. На особистостях великих психологів зупинимося детальніше на наступній лекції.

У психологічній літературі розводять практичну і прикладну психологію (Ю.Гільбух). Прикладна психологія розглядається як науково-методичне забезпечення діяльності практикуючих психологів, як вид науково-методичної праці з трансляції досягнень науки у практичні технології роботи з людьми.

Структура практичної психології багато в чому подібна до структури психології академічної, але існують деякі розбіжності. Головне в практичній психології – в орієнтації не на вивчення, дослідження, а на активне втручання у процеси індивідуальної або групової активності.

Потреба у кваліфікованій психологічній допомозі відчувається зараз багатьма – від урядовців до домогосподарок. Тому існує значна кількість відомчих психологічних служб, психологічних та сімейних консультацій, психологів, що працюють у недержавному секторі економіки та надають приватні психологічні послуги.

Структура практичної психології визначається основними сферами її застосування у суспільстві. Зупинимось на основних.

1. Психологія в закладах освіти.
2. Юридична психологія.
3. Військова психологія.
4. Медична (клінічна) психологія.
5. Політична психологія.
6. Психологія економіки та бізнесу.
7. Психологія сім'ї та соціально-психологічного захисту населення.
8. Спортивна психологія.
9. Психологія масових комунікацій.
10. Екологічна психологія та ін.

Практична психологія – дуже динамічне явище, зароджуються і розвиваються нові її галузі. На наступній лекції детальніше зупинимось на завданнях кожної галузі практичної психології

Література

Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник . – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.

Панок В. Г. Основи практичної психології / В. Панок, Т.Титаренко, Н. Чепелева та ін. : Підручник. – 3-тє вид., стереотип. _ К.: Либідь, 2006. – 536 с.

Практична психологія та соціальна робота. Науково-методичний журнал